

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.3.31>

PRAWORZĄDNOŚĆ I PRAWO UKRAINY „O ORGANIZACJI STOSUNKÓW PRACY W WARUNKACH STANU WOJENNEGO”

Roman Zvarych

*magister prawa, kandydat nauk historycznych,
wykładowca dyscyplin prawnych Kołomyjskiego Ekonomiczno-Prawnego College'u Zawodowego
Państwowego Uniwersytetu Ekonomiczno-Handlowego
(Kołomyja, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-3936-3602
e-mail: romanzvarychphd@ukr.net*

Adnotacja. Prawo w każdym jego rozumieniu ma na celu uznanie wartości osoby na podstawie zasad prawa. Za pomocą metod wiedzy naukowej przeprowadzono analizę prawną i opis prawa pracy i orzecznictwa Ukrainy w okresie stanu wojennego, przeprowadzono porównawczą charakterystykę nowej Ustawy Ukrainy „O organizacji stosunków pracy w warunkach stanu wojennego”, istniejących już przepisów prawa pracy, konstytucyjnej i międzynarodowej praktyki sądowej z zastosowaniem formalno-logicznego podejścia przez pryzmat zasady praworządności. Ustalono, że badane prawo Ukrainy jest sprzeczne z zasadą praworządności, niesłusznie zastępuje Konstytucję Ukrainy, Kodeks Ustaw o Pracy Ukrainy i prawa Ukrainy, prawo międzynarodowe. Udowodniono, że zasada praworządności jest głównym wskaźnikiem w regulacji prawnej stosunków pracy w stanie wojennym na podstawie aktów prawnych i umów, co potwierdza praktyka sądowa Trybunału Konstytucyjnego Ukrainy i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Słowa kluczowe: Europejska Karta Społeczna, Konstytucja Ukrainy, Kodeks Ustaw o Pracy Ukrainy, Międzynarodowa Organizacja Pracy, Trybunał Konstytucyjny Ukrainy, Europejski Trybunał Praw Człowieka, kobiety, ograniczenie.

THE RULE OF LAW AND THE LAW OF UKRAINE ABOUT LABOR RELATIONS IN MARTIAL LAW

Roman Zvarych

*Master of Law, Candidate of Historical Sciences (Ph.D.),
Lecturer of Legal Disciplines
Kolomyia Professional College of Economics and Law of
The State University of Trade and Economics (Kolomyia, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-3936-3602
e-mail: romanzvarychphd@ukr.net*

Abstract. Law in any understanding is called to recognize the worth of the human person on the basis of the principles of law. Using the methods of scientific knowledge carried out legal analysis and description of labor legislation and case law of Ukraine during martial law, made a comparative description of the new Law of Ukraine «On the organization of labor relations in martial law», existing labor legislation, constitutional and international judicial practice with formal-logical approach through the prism of the rule of law. The studied Law of Ukraine contradicts the principle of the rule of law, illegally replaces the Constitution of Ukraine, the Labor Code of Ukraine which is confirmed by the case law of the Constitutional Court of Ukraine and the European Court of Human Rights is established.

Key words. The European Social Charter, the Constitution of Ukraine, the Labor Code of Ukraine, the International Labor Organization, The Constitutional Court of Ukraine, the European Court of Human Rights, the women, the limitations.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

Роман Зварич

*магістр права, кандидат історичних наук,
викладач юридичних дисциплін Коломійського економіко-правового фахового коледжу
Державного торговельно-економічного університету
(Коломия, Україна)
ORCID ID: 0000-0003-3936-3602
e-mail: romanzvarychphd@ukr.net*

Анотація. Право у будь-якому його розумінні покликане визнавати цінність людини на підставі принципів права. За допомогою методів наукового пізнання здійснено правовий аналіз й опис трудового законодавства і прецедентного права України у період воєнного стану, здійснено порівняльну характеристику нового Закону України

«Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», вже наявних трудового законодавства, конституційної і міжнародної судової практики із застосуванням формально-логічного підходу через призму принципу верховенства права. Встановлено, що досліджуваний Закон України суперечить принципу верховенства права, неправомірно підміняє Конституцію України, Кодекс законів про працю України та закони України, міжнародне право. Доведено, що принцип верховенства права є основним показником у правовому регулюванні трудових відносин в умовах воєнного стану на підставі нормативно-правових актів та угод, що підтверджується судовою практикою Конституційного Суду України і Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: Європейська соціальна хартія, Конституція України, Кодекс законів про працю України, Міжнародна Організація Праці, Конституційний Суд України, Європейський суд з прав людини, жінки, обмеження.

Вступ. Метою нашого дослідження є здійснення правового аналізу деяких норм Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2136-IX (далі – Закон) (Верховна Рада України, 2022) через призму принципу верховенства права.

Трудові відносини як міжгалузеві та інтегральні суспільні відносини у всіх сферах національного господарства виступають найголовнішим фактором економіко-правової системи Республіки Україна, особливо у воєнний час – геноциду Українського народу. Досліджувана проблематика стала об'єктом дослідження таких авторів, як О. Васильченко, А. Матат, Л. Ніколенко, Т. Костецька, О. Андрієвська та ін.

Основна частина

Завдання наукового дослідження полягають у правовій характеристиці норм Закону у відповідності до міжнародного права, Конституції України, Кодексу законів про працю України, законам України та висвітленні позиції судових інстанцій із застосуванням принципу верховенства права.

Матеріали і методи досліджень. Під час дослідження наукової проблематики використано аналітико-описовий, системний, формально-логічний, порівняльно-правовий та ін. методи. Матеріалами досліджень виступили нормативно-правова база України, рішення Конституційного Суду України та Європейського Суду з прав людини, наукові доробки юридичної доктрини.

Результати та їх обговорення. Закон складається з 14 статей, розглянемо ст. 1, яка носить назву «Дія норм законодавства про працю в умовах воєнного стану». Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону цей Закон визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Згідно ч. 2 ст. 2 Закону на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України. На нашу думку, ці дві частини ст. 1 Закону попри те, що вони виділені в окремому нормативно-правовому акті вищої юридичної сили мають право на існування із застосуванням такої юридичної техніки формулювання правової норми, відповідають Конституції України, законам України, чинному законодавству України, принципу верховенства права. Натомість норма ч. 3 ст. 1 Закону у великій мірі є досить неоднозначною і навіть суперечливою у відношенні не тільки до всього чинного законодавства України, принципу верховенства права, а й у правовій конструкції самої ст. 1 Закону, тобто у стосунку до ч.ч. 1 і 2.

У порядку, передбаченому ч. 3 ст. 1 Закону у період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих цим Законом. Ми вважаємо, що така норма Закону порушує принцип верховенства права, підміняє Конституцію України як Основний Закон держави найвищої юридичної сили та Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП України) і не може бути застосована при регулюванні трудових відносин, як і всі наступні норми статей Закону, оскільки вони суперечать міжнародному публічному праву, Конституції України, КЗпП України, іншим законам України та становлять небезпечний «правовий» механізм, що уможливилоє тотальне порушення прав людини у реалізації права на працю, права на належні, безпечні і здорові умови праці (охорону праці), права на відпочинок, права на оплату праці, скасовує конституційні гарантії максимальної тривалості робочого часу, гарантії праці жінок, неповнолітніх, молоді, осіб зі зниженою працездатністю, а також гарантії захисту від незаконного звільнення та ін.

Для розкриття досліджуваної проблематики слід звернутися до судової практики. Одним із видів судового прецеденту як джерела права виступає прецедент тлумачення (Верховна Рада України, 1996, 2016, 2017; Ніколенко, 2021: 66; Святоцький, 2019; Черняк, 2003: 36-40; Чорномаз, 2016: 46), який впродовж останніх років відновленої сучасної незалежності України не тільки набув актуальності й вагомості, а й став правовою підставою при вирішенні колізійних випадків у чинному законодавстві та регулюванні суспільних відносин в Україні. Зокрема, ч. 1 ст. 8 Конституції України, у якій зазначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права, стала предметом тлумачення найвищого органу судової влади в Україні – Конституційного Суду України (далі – КСУ).

Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю,

що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права (КСУ, 2004).

Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (КСУ, 2005).

Верховенство конституційних норм поширюється на всі сфери державної діяльності, в тому числі і на законотворчий процес. Верховна Рада України, приймаючи закони, не має права допускати невідповідностей щодо будь-яких положень, прямо закріплених в Конституції України (КСУ, 1997).

Як бачимо, з огляду на наявне прецедентне право у вигляді рішень КСУ, виокремлюються такі правові дефініції, як «принцип верховенства права», «принцип рівності», «принцип справедливості», «принцип правової визначеності», «обмеження прав і свобод людини і громадянина», «найвища юридична сила» та ряд ін. Отже, ч. 3 ст. 1 Закону зачепила складний комплекс системи права України, який встановлений джерелами конституційного права, в першу чергу, самою Конституцією України. Іншими словами, вказана норма Закону скасовує дію норм Конституції України, а відтак і КЗпП України та інших законів як джерел трудового права України у частині, що регулюють укладення трудового договору, переведення та зміну істотних умов праці, розірвання трудового договору, робочий час і час відпочинку, організацію кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів, оплату праці, дію положень колективного договору, простій, діяльність профспілок. Частина 3 ст. 1 Закону скасовує дію норм Конституції України не тільки у правовому регулюванні трудових відносин, а й скасовує основи конституційного ладу України, що відображені у ст. 8 Конституції України як дія принципу верховенства права і обов'язок приймати закони та інші нормативно-правові акти на основі Конституції України і недопущення невідповідності їй.

Слід враховувати, що особливий правовий режим воєнного стану неодмінно потребує особливих підходів і особливого нормативно-правового закріплення у регулюванні трудових відносин. При цьому таке особливе нормативно-правове закріплення має відповідати Конституції України, не суперечити їй та прийматися на основі неї. Як зазначалося вище, у Законі застосовується поняття «обмеження прав і свобод людини і громадянина». Ці «обмеження», передбачені Законом, встановлюють, зокрема:

1) скасування гарантії для окремих категорій працівників, включно з особами, звільнених у запас з військової чи альтернативної (невійськової) служби та внутрішньо переміщеними особами, яким КЗпП України у ч. 3 ст. 26 заборонив встановлювати випробування при прийнятті на роботу (ч. 2 ст. 2 Закону);

2) скасування гарантії для всіх працівників, яких за ч. 3 ст. 40 КЗпП України не допускається звільняти з ініціативи роботодавця в період їх тимчасової непрацездатності чи перебуванні у відпустці (ч. 1 ст. 5 Закону). Слід додати, що у частині цього регулювання норма Закону також скасовує дію рішення КСУ № 6-р(П)/2019 від 4 вересня 2019 р. та скасовує дію ст. 151² Конституції України, яка передбачає, що рішення та висновки, ухвалені КСУ, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені;

3) скасування гарантії для працівників, які входять у профспілкову організацію, при розірванні трудового договору за обов'язковою попередньої згоди профспілкової організації, що встановлено ст. 43 КЗпП України (ч. 2 ст. 5 Закону);

4) скасування конституційної гарантії максимальної тривалості робочого часу, що передбачена ч. 3 ст. 45 Конституції України, ст.ст. 50, 51 КЗпП України (ч.ч. 1, 2 ст. 6 Закону);

5) скасування тривалості щотижневого безперервного відпочинку, тривалості роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів, скасування самих святкових і неробочих днів, що гарантовано ч. 2 ст. 45 Конституції України, ст. 53, ч. 1 ст. 65, ч.ч. 3–5 ст. 67, ст.ст. 71–73 КЗпП України (ч.ч. 5, 6 ст. 6 Закону);

6) скасування гарантії для вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до трьох років, що забороняє застосування праці таких жінок в нічний час у відповідності до ст.ст. 174-176 КЗпП України (ч. 1 ст. 8 Закону). При цьому також скасовується поняття тривалості роботи у нічний час, визначене ст. 54 КЗпП України (ч. 2 ст. 8 Закону). З урахуванням таких норм Закону дозволяється за згодою вагітної жінки і жінки, яка має дитину віком до одного року, залучати їх до роботи у нічний час 60 годин на тиждень, включно з тривалістю можливої зміни більше 8 годин, наприклад, 12 годин. Ми вважаємо, що наявність згоди таких жінок не позбавляє обов'язку держави та інших компетентних суб'єктів трудових правовідносин разом із роботодавцем забезпечувати охорону праці жінок у нічний час, особливо, вагітних жінок та жінок, які мають дитину віком до одного року. Наявність такої згоди не встановлює легітимність таких трудових правовідносин, оскільки суперечить принципу верховенства права, завдає шкоди здоров'ю вагітній жінці та жінці, яка має дитину віком до одного року, і може завдавати шкоди самій дитині. Вказане положення про роботу у нічний час вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року, що регламентовано Законом не відповідає:

– листу Інституту медицини праці від 27 травня 2003 р. № 11/392, який передбачає, що встановлення подовженої тривалості робочого дня працівникам не рекомендується, оскільки така тривалість роботи призводить до значного напруження організму і, як наслідок, до швидкого розвитку втоми. Тому більш довга зміна може мати негативні наслідки для працездатності і стану здоров'я працівників;

– роз'ясненню Держпраці, яке зазначає, що при застосуванні праці жінок у нічний час слід враховувати соціально-біологічний чинник, оскільки такий режим роботи негативно впливає на репродуктивну функцію жінок дітородного віку, а також перешкоджає виконанню ними родинних обов'язків (Державна служба України з питань праці, 2021);

– наказу Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу» від 8 квітня 2014 р. № 248, яким встановлено, що до складних випадків умов праці працівників належать особливі форми організації робіт (тривалість зміни більше 8 або 9 годин) (Міністерство охорони здоров'я України, 2014);

– конвенціям Міжнародної Організації Праці (далі - МОП) «Про працю жінок у нічний час» № 4 (МОП, 1919), № 41 (переглянута 1934 р.) (МОП, 1934), «Про нічну працю жінок у промисловості» № 89 (МОП, 1990), які прямо забороняють застосування праці жінок у нічний час.

– конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» від 18 грудня 1979 р. (Організація Об'єднаних Націй, 1979) (далі - Конвенція) у частині п. d ст. 11, яка встановлює, що держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі зайнятості, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок рівні права, зокрема забезпечувати жінкам особливий захист у період вагітності на тих видах робіт, шкідливість яких для здоров'я доведена. Шкідливість нічної чи подовженої роботи доведена на підставі листа Інституту медицини праці від 30 листопада 2012 р. № 463/13/116-62 та вищезазначеного роз'яснення Держпраці; а також норми Закону не відповідають Конвенції у частині значення материнства (14 абз. преамбули Конвенції), охорони материнства (ч. 2 ст. 4 Конвенції), правильного розуміння материнства (п. b ст. 5 Конвенції);

– Європейській соціальній хартії від 18 жовтня 1961 р. (Рада Європи, 1961), підписана Україною (чинна в Україні), наприкладі:

а) п. 8 ч. I, який передбачає, що працюючі жінки у випадку материнства та інші працюючі жінки у відповідних випадках мають право на особливий захист за місцем їхньої роботи;

б) пп. b п. 4 ст. 8 ч. II, що регламентує заборону застосування праці жінок на всіх роботах, які протипоказані жінкам у зв'язку із шкідливими умовами праці;

в) п. 17 ч. I, ст. 17 ч. II, що зазначає про право матерів і дітей на соціальний захист;

– Європейській соціальній хартії (переглянутій) від 3 травня 1996 р. (далі - Хартія) (Рада Європи, 1996) за нормами, що забороняють працю вагітних жінок, жінок, які нещодавно народили дитину, і жінок, що годують своїх дітей, на всіх роботах, які протипоказані жінкам у зв'язку з небезпечними, шкідливими для здоров'я або важкими умовами праці і зобов'язують Україну вжити відповідних заходів для захисту трудових прав цих жінок (п. 5 ст. 8 ч. II), а також за нормою вищевказаного п. 8 ч. I Хартії;

– Закону України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р. № 2694-ХІІ (Верховна Рада України, 1992), який встановлює принципи державної політики в галузі охорони праці, зокрема державна політика в галузі охорони праці базується на пріоритеті життя і здоров'я працівників (абз. 1 ч. 2 ст. 4), а також констатує охорону праці всіх жінок, яких забороняється залучати до робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці (ч. 1 ст. 10);

– Сімейному кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III (Верховна Рада України, 2002) у частині забезпечення державної охорони сім'ї, дитинства і материнства (ст. 5);

– Конституції України у частині забезпечення державної охорони сім'ї, дитинства і материнства (ч. 3 ст. 5), забезпечення правовим захистом і моральною підтримкою материнства і дитинства, включно з наданням пільг вагітним жінкам і матерям (Верховна Рада України, 1996).

Отже, регламентація Законом праці вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року, у нічний час є абсурдним, як, наприклад, надання пільги для вагітних жінок і матерям, оскільки застосування такої праці завдає шкоди здоров'ю і не може вважатися пільгою. Також викликає застереження виключення з регламентації Законом жінок, які мають дітей віком до трьох років, тобто за нормами Закону таких жінок взагалі не питають згоди, що також суперечить всім вищезгаданим положенням. Крім того, КЗпП України і Законом України «Про охорону праці» забороняється застосування праці жінок на роботах зі шкідливими умовами праці, тобто включно з нічними роботами.

7) скасування тривалості щорічної оплачуваної відпустки тривалістю більше як 24 календарні дні для окремих категорій працівників, гарантованої ч. 3 ст. 45 Конституції України, а також:

– неповнолітнім працівникам відповідно до ч. 2 ст. 75 КЗпП та ч. 8 ст. 6 Закону України «Про відпустки»;

– воєнізованому особовому складу гірничорядувальних частин відповідно до ч. 5 ст. 6 Закону України «Про відпустки»;

– керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам згідно з ч. 6 ст. 6 Закону України «Про відпустки»;

– особам з інвалідністю I, II, III груп на підставі ч. 7 ст. 6 Закону України «Про відпустки» (Верховна Рада України, 1996);

– народним депутатам України відповідно до ч. 8 ст. 20 Закону України «Про статус народного депутата України» (Верховна Рада України, 1993);

– державним службовцям у порядку, передбаченому ст. 57 Закону України «Про державну службу» (Верховна Рада України, 2015);

– суддям відповідно до ст. 136 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Верховна Рада України, 2016);

– журналістам згідно з ч. 3 ст. 13 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (Верховна Рада України, 1997) та іншим категоріям працівникам, що передбачається майже двома десятками законів України й інші скасування прав і свобод людини і громадянина у сфері трудових відносин.

Скасовується право на подовжену щорічну основну відпустку також з наступною оптимізацією трудових відносин (Верховна Рада України, 2022).

Вважаємо за необхідним висвітлити правову природу і законодавче підґрунтя поняття «обмеження прав і свобод людини і громадянина», що вже досить давно встановлено як у юридичній доктрині, так і законодавстві України, а також у судовій практиці як національній, так і міжнародній юрисдикції.

О. Андрієвська і Т. Костецька вважають, що конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина в широкому значенні розуміти як визначені Конституцією України, деталізовані у поточному законодавстві межі зумовленої змістом наданого суб'єктивного права, свободи правомірної поведінки людини і громадянина, встановлені виключно з метою стримання від посягання на інтереси національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації чи прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації з обмеженим доступом або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (Костецька, Андрієвська, 2018: 129, 130). Обмеження прав і свобод людини і громадянина можна також розглядати як межі здійснення прав і свобод людини і громадянина (Федіна, 2017: 19-25).

Будь-яке юридичне обмеження прав людини за визначенням є звуженням змісту чи обсягу таких прав для певних категорій людей, а отже, ставить питання про порушення принципу рівності усіх перед законом через фактично юридичні відмінності. Тобто, має застосовуватися недискримінаційний підхід у правовому регулюванні конституційно-правових обмежень в Україні. Наприклад, враховуючи значення найвищої юридичної сили Конституції України не допускається будь-яке приниження честі і гідності людини (ст. 28), а при прийнятті нових законів або внесених змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ч. 3 ст. 22).

Стаття 29 Загальної декларації прав людини встановлює постійні обмеження, необхідні для існування суспільства, але такі обмеження можуть бути встановлені державами «для задоволення вимог справедливості, моралі, громадського порядку та загального добробуту (ООН, 1948).

На конституційному рівні визначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (ч. 1 ст. 64 Конституції України). В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції (ч. 2 ст. 64 Конституції України).

При цьому ми не погоджуємося з позицією у юридичній науці про те, що всі інші права і свободи людини і громадянина, передбачені Конституцією України, які не визначені ч. 2 ст. 64 Конституції України, можуть бути обмежені за умови введення воєнного стану (Фігель, 2015: 225). Така інтерпретація суперечить ч. 1 ст. 64 Конституції України, зокрема це встановлюється твердженням, що за Конституцією України, конституційні права людини не можуть бути обмежені, окрім тих випадків, які передбачені Конституцією (Васильченко, Матат, 2020: 59). Тобто, якщо у ч. 2 ст. 64 Конституції України не зазначено перелік конкретних статей, наприклад у сфері трудового права, статті 43-46, то це не скасовує положення ч. 1 ст. 64 Конституції України, яка наголошує, що обмеження можуть бути лише у випадках, прямо передбачених Конституцією України.

Тож які обмеження у сфері трудових правовідносин передбачено Конституцією України? Відповідно до Конституції України є лише два випадки таких обмежень:

1) не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан (ч. 3 ст. 43 Конституції України).

2) заборона страйку можлива лише на підставі закону (ч. 4 ст. 44 Конституції України).

Вважаємо за доцільне навести положення ще одного рішення КСУ, у якому констатується, що «обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути зумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» (КСУ, 2016).

Слід наголосити на такому критерії обмеження існуючих прав і свобод людини і громадянина, як мораль усього суспільства, відображеному у практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ). Застосування обмеження будь-якого права є законним при дотриманні певних умов, такі умови називаються «тестом із трьох частин». Тобто, вирішуючи, чи є втручання держави законним, ЄСПЛ завжди перевіряє

відповідність критерію з трьох частин, який включає такі умови: по-перше, чи пропонується можливість обмеження виконанням закону у відповідності до закону, по-друге, чи є мета таких обмежень законною, і по-третє, чи необхідні такі обмеження в демократичному суспільстві (ЄСПЛ, 2002, 2012).

Щодо законності, то слід враховувати позицію ЄСПЛ, яка неодноразово висловлювалася у різних справах, зокрема у рішенні «С. та Марпер проти Сполученого Королівства» від 4 грудня 2008 р. Судом обґрунтовано, що при «формулюванні» закону зазначено оскаржуваний захід обмеження реалізації прав повинен мати підґрунтя в національному законодавстві, а також необхідне дотримання принципу верховенства права (ЄСПЛ, 2008).

Висновки

Внаслідок проведеного наукового дослідження можна дійти висновку, що таке прийняття Закону і самий Закон є несправедливим й аморальним, неконструктивним, незаконним та неконституційним рішенням, яке дискримінує працівників всупереч принципу верховенства права, особливо в той час, коли Український народ проливає свою кров і бореться за утвердження демократично-правових принципів розвитку Української держави. Отже, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» суперечить принципу верховенства права, міжнародному праву, Конституції України, Кодексу законів про працю України, законам України, рішенням КСУ та ЄСПЛ.

Список використаних джерел:

1. Васильченко О. П., Матат А. В. Конституційні права людини: зміст, функції та рамки обмеження. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: проблеми теорії та нормативно-правової регламентації : колективна монографія. Львів, 2020. С. 45-66. doi.org/10.36059/978-966-397-210-7/45-66.
2. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Рада Європи; Хартія від 3 трав. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 28.06.2022).
3. Європейська соціальна хартія : Рада Європи; Хартія від 18 жовт. 1961 р. № ETS N 35. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300#Text (дата звернення: 28.06.2022).
4. Загальна декларація прав людини: ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 28.06.2022).
5. Конституція України : Конституція України, Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
6. Ніколенко Л. М. Визначення місця судового прецеденту в системі джерел українського права. *Вісн. НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2021. Вип. 3(51). С. 63-68. doi.org/10.20535/2308-5053.2021.3(51).246464.
7. Про відпустки : Закон України від 15 листоп. 1996 р. № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин : Проект Закону від 5 квітн. 2022 р. № 7251. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39366> (дата звернення: 05.07.2022).
9. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 верес. 1997 р. № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
10. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
11. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 8 квіт. 2014 р. № 248. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-14#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
12. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 лип. 2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
13. Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : ООН; Конвенція від 18 груд. 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 28.06.2022).
14. Про можливість встановлення у графіках змінності тривалості робочого дня (зміни) 12 і більше годин : Лист І-ту медицини праці від 30 листоп. 2012 р. № 463/13/116-62. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/pro-mozhlyvist-vstanovlennia-u-hrafikakh-zminnosti-tryvalosti-robochoho-dnia-zminy-12-i-bilshe-hodyn/> (дата звернення: 28.06.2022).
15. Про нічну працю жінок у промисловості : МОП; Конвенція від 9 лип. 1948 р. № 89. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_148#Text (дата звернення: 28.06.2022).
16. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
17. Про охорону праці : Закон України від 14 жовт. 1992 р. № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/conv#n64> (дата звернення: 28.06.2022).
18. Про працю жінок у нічний час (переглянута 1934 року): МОП; Конвенція від 19 черв. 1934 р. № 41. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_081#Text (дата звернення: 28.06.2022).
19. Про працю жінок у нічний час : МОП; Конвенція від 29 жовт. 1919 р. № 4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_080#Text (дата звернення: 28.06.2022).
20. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листоп. 1992 р. № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
21. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 28.06.2022).

22. Рішення ЄСПЛ у справі «С. та Марпер проти Сполученого Королівства». URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"tabview":\["document"\],"itemid":\["001-117816"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) (дата звернення: 28.06.2022).
23. Рішення ЄСПЛ у справі «Савін проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_931#Text (дата звернення: 28.06.2022).
24. Рішення ЄСПЛ у справі «Совтрансавто-Холдинг проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_043#Text (дата звернення: 28.06.2022).
25. Рішення КСУ від 1 черв. 2016 року № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> (дата звернення: 28.06.2022).
26. Рішення КСУ від 2 листоп. 2004 р. № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
27. Рішення КСУ від 22 верес. 2005 р. № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
28. Рішення КСУ від 23 груд. 1997 р. № 7-зп/1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-97#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
29. Сімейний кодекс України : Кодекс України; Кодекс; Закон від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
30. Т. А. Костецька, О. В. Андрієвська. Щодо поняття конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина: теоретичні аспекти. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 122-131.
31. Федіна Н. В. Межі здійснення прав і свобод людини і громадянина в цивілізованому суспільстві. *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. № 3. С. 19-25.
32. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Науков. вісн. Львів. комерц. акад.* 2015. Вип. 2. С. 222-230.
33. Черняк С. В. Прецедент тлумачення правової норми в діяльності Конституційного Суду України. *Наук. вісн. Чернів. у-ту*. 2003. № 2. С. 36-40.
34. Чорномаз О. Б. Правовий прецедент як джерело права в Україні. *Наук. вісн. держ. ун-ту внутр. справ*. 2016. № 1. С. 42-48.
35. Ratio Decidendi або актуальність запровадження судового прецеденту. Інтерв'ю головного редактора юридичного журналу «Право України» доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України Олександра Святоцького. *Голос України*. 29 жовт. 2019. URL: <http://www.golos.com.ua/article/323313> (дата звернення: 28.06.2022).

References:

1. Vasylychenko, O.P., Matat, A.V. (2020). Konstytutsiini prava liudyny: zmist, funktsii ta ramky obmezhenia. Prava liudyny v Ukraini ta u zarubizhnykh krainakh: problemy teorii ta normatyvno-pravovoi rehlementatsii: kolektyvna monohrafiia [Constitutional human rights: content, functions and limits. Human rights in Ukraine and in foreign countries: problems of theory and normative-legal regulation: collective monograph]. Lviv, p. 45-66. Doi.org/10.36059/978-966-397-210-7/45-66 [in Ukrainian].
2. Rada Yevropy (1961). The European Social Charter of October 18, 1961. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300#Text [in Ukrainian].
3. Rada Yevropy (1961). The European Social Charter (Revised) of May 3, 1996. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text [in Ukrainian].
4. UN (1948). The Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948. Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). The Constitution of Ukraine of June 28, 1996. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text> [in Ukrainian].
6. Nikolenko, L.M. (2021). Vyznachennia mistsia sudovoho pretsedentu v systemi dzherel ukrainskoho prava [Determining the place of judicial precedent in the system of sources of Ukrainian law]. *Visn. NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*. K., Issue 3(51). Pp. 63-68 Doi.org/10.20535/2308-5053.2021.3(51).246464. [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). On Vacations of November 15, 1996. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-vp#Text> [in Ukrainian].
8. On making changes to some laws of Ukraine regarding the optimization of labor relations. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39366> [In Ukrainian].
9. Verkhovna Rada of Ukraine (1997) On state support of mass media and social protection of journalists of September 23, 1997. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-vp#Text> [in Ukrainian].
10. About the Public Service. No 889-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> [in Ukrainian].
11. About the statement of the State sanitary norms and rules «Hygienic classification of work on indicators of harmfulness and danger of factors of the production environment, weight and intensity of labor process. No 248. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-14#Text> [In Ukrainian].
12. About the Constitutional Court of Ukraine. No 2136-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> [In Ukrainian].
13. On the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text [In Ukrainian].
14. About The Possibility of Setting in The Schedules of Variability of The Working Day (shift) 12 or more hours. Retrieved from: <https://smu.dsp.gov.ua/news/pro-mozhlyvist-vstanovlennia-u-hrafikakh-zminnosti-tryvalosti-robochoho-dnia-zminy-12-i-bilshe-hodyn/> [in Ukrainian].

15. About Night Work of Women in The Industry. No 89. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_148#Text [in Ukrainian].
16. About the Organization of Labor Relations in The Conditions of Martial Law. No 2136-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> [in Ukrainian].
17. About Labor Protection. No 2694-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/conv#n64> [in Ukrainian].
18. About Women's Work at Night. No 4. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_080#Text [in Ukrainian].
19. About Women's Work at Night (Revised at 1934). No 41. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_081#Text [in Ukrainian].
20. About The Status of The People's Deputy of Ukraine. No 2790-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> [in Ukrainian].
21. On the judiciary and the status of judges. No 1402-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian].
22. The Case of the European Court of Human Rights «S. and Marper v. the United Kingdom». Retrieved from: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"tabview":\["document"\],"itemid":\["001-117816"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) [in Ukrainian].
23. The Case of the European Court of Human Rights «Savin v. Ukraine». Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_931#Text [in Ukrainian].
24. The Case of the European Court of Human Rights «Sovtransavto-Holding v. Ukraine». Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_043#Text [in Ukrainian].
25. The Decision of the Constitutional Court of Ukraine. No 2-пп/2016. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> [in Ukrainian].
26. The Decision of the Constitutional Court of Ukraine. No 15-пп/2004. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> [in Ukrainian].
27. The Decision of the Constitutional Court of Ukraine. No 5-пп/2005. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> [in Ukrainian].
28. The Decision of the Constitutional Court of Ukraine. No 7-зп/1997. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-97#Text> [in Ukrainian].
29. Family Code of Ukraine. No 2947-III. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukrainian].
30. Kostecka, T.A., Andriievska, O.V. (2018). Shchodo poniattia konstytutsiino-pravovykh obmezhen prav i svobod liudyny i hromadianyna: teoretychni aspekty. [On the concept of constitutional and legal restrictions on human and civil rights and freedoms: theoretical aspects]. *Pravova derzhava*. O., Vyp. 29. P. 122-131 [in Ukrainian].
31. Fedina, N. V. (2017). Mezhi zdiisnennia prav i svobod liudyny i hromadianyna v tsyvilizovanomu suspilstvi [The limits of the exercise of human and civil rights and freedoms in a civilized society]. *Konstytutsiino-pravovi akademichni studii*. Uzh., No 3. P. 19-25 [in Ukrainian].
32. Figel, Y.O. (2015). Obmezhennia prav liudyny v umovakh voiennoho stanu [Restrictions on human rights under martial law]. *Lviv. Commerce. Acad. L.*, Vyp. 2. P. 222-230 [in Ukrainian].
33. Cherniak, Y.V. (2003). Pretsedent tлумachennia pravovoi normy v diialnosti Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Precedent of interpretation of a legal norm in the activity of the Constitutional Court of Ukraine]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi Univer*: Chernivtsi, No 2. P. 36-40 [in Ukrainian].
34. Chornomaz, O.B. (2016). Pravovy pretsedent yak dzherelo prava v Ukraini [Legal precedent as a source of law in Ukraine]. *Scientific Bulletin of the State University of Internal Affairs*. K., No 1. P. 42-48 [in Ukrainian].
35. Holos Ukrainy (2019). Ratio Decidendi abo aktualnist zaprovadzhennia sudovoho pretsedentu. Interv'iu holovnoho redaktora yurydychnoho zhurnalu «Pravo Ukrainy» doktora yurydychnykh nauk, profesora, akademika NAPrN Ukrainy Oleksandra Sviatotskoho [Ratio Decidendi or the actualist of the introduction of the judicial precedent. Interview with Oleksandr Sviatotsky, Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Editor-in-Chief of the Law Journal]. *Holos Ukrainy*. K., 29 zhovt [in Ukrainian].